

A NYELVI ASSZIMILÁCIÓ ÉS A HÁZASSÁGKÖTÉS

DR. HOÓZ ISTVÁN

A nemzetiségi statisztika nagy figyelmet szentel az asszimilációs folyamatok megfigyelésének és elemzésének. A tanulmány ennek a nagyon összetett és sok tényezőből álló jelenségnek csak egyik eszközével, a nemzetiségi szempontból vegyes házasságokkal kíván foglalkozni. Bemutatja az interetnikus házasságok terjedésének folyamatát a kisebbségben élő magyarok között, és nagy teret szentel okainak, céljainak és következményeinek. Az idézett gazdag irodalomból kitűnik, hogy a kisebbségek tagjai gyakrabban kötnek heterogén házasságot, mint a többségi nemzetiséghez tartozók, a nők gyakrabban választanak más nemzetiségű házastársat, mint a férfiak.

Az exogám házasságok növekvő száma veszélyezteti az etnikumok fennmaradását, hiszen az ezekben felnövő gyermekek nagy hányada otthon is a többség nyelvét tanulja és többségi nyelvű iskolába jár. Így a vegyes házasságok a nyelvi asszimiláció eszközei lehetnek. Elképzelhető, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek esetében a reális cél csak az lehet, hogy ősük nyelvét legalább második nyelvként tanulják meg. A közelmúlt politikai eseményei a házastársakat gyakran szembeállították egymással több országban, ami nemcsak a szülők, hanem a gyermekek számára is tragikus következményekkel járt.

E folyamat csak akkor mérsékelhető, ha lesz az anyaországi magyarságban annyi kisu-gázró erő, amely képes szórványban élő tagjaiban is az őseik nyelvéhez és kultúrájához való ragaszkodás vágyát felkelteni.

TÁRGYSZÓ: Nemzetiség. Vegyes házasság és válás. Nyelvi asszimiláció.

A különböző nemzetiségű lakosság számának és összetételének alakulásával foglalkozó tudományos kutatások nagy figyelmet szentelnek a változásokat befolyásoló egyéni és társadalmi tényezőknek. Ezen belül kiemelkedő jelentőségű a nyelvi asszimilációs folyamatok megfigyelése, okainak és mértékének feltárása. Ennek a nagyon összetett és sok tényezőből álló jelenségnek most csak egyik eszközével, a nemzetiségi szempontból vegyes házasságokkal kívánunk foglalkozni, bár úgy tűnhet, hogy a nemzetiségi statisztikának ez csak egy részterülete. A környező országokban az utóbbi évtizedekben lezajló események azonban arra hívták fel a figyelmet, hogy választott témánk nem csupán egy népmozgalmi esemény. Elemzése messze túlmutat a házasságkötés témakörén, hiszen jelentősen hozzájárulhat a nemzetiségek közötti kapcsolatok alakulásának feltárásához.

A szakirodalomban endogámiának nevezik a csoportházasságnak azt a formáját, amikor valamelyik nemzetiség tagjai a csoporton belül kötnek házasságot. Ha a házasságkö

tés különböző csoportok tagjai között jön létre, exogámiáról beszélünk. Amíg az endogámia egy-egy nemzetiségi (etnikai) csoport jellegzetességeinek állandóságát igyekszik biztosítani, az exogámia következménye a különböző népcsoportok és kultúrák keveredése, közeledése. Úgy vélik, hogy a nemzetiségileg heterogén házasságok egyedüli eszközei az etnikai-biológiai homogenizációnak és egyidejűleg – a szó tágabb értelmében véve – hozzájárulnak a társadalmi-kulturális különbségek kiegyenlítéséhez.

A különféle emberi kapcsolatok között a házasságkötés a legtartósabb, és az egyén életének egyik legjelentősebb eseménye. Bár a párválasztás egyéni elhatározáson alapuló magatartás, kifejezésre jutnak benne a társadalmi, a kulturális és a politikai viszonyok is. Ezért mint tömegjelenségben, tükröződnek azok a társadalmi értékítéletek, amelyeket az egyes rétegek önmagukról és saját csoportjuknak más népcsoportokhoz való viszonyáról alakítottak ki. Minél gyakoribb például az egyes nemzetiségek tagjai közötti házasságkötés, zártságuk annál jobban oldódik.

Ezt a társadalmi folyamatot számszerűsíteni is lehet. Ha egy közösséghez tartozó vőlegény ugyanahhoz a közösséghez tartozó menyasszonyt vett feleségül, akkor (nemzetiségileg) homogén házasságot kötött (endogámia), ha más nemzetiségű feleséget választott, heterogén házasságkötés (exogámia) jött létre. Ezekre a házasságkötésekre vonatkozó adatokból határozható meg a homogámia, illetve a heterogámia indexe. Amikor a szükséges adatok rendelkezésre állnak, ezeket a mutatókat nemenként számítják ki, hiszen más lehet a párválasztásnál az egy-egy nemzetiséghez tartozó vőlegények és menyasszonyok magatartása.

Ezeknek az indexeknek nemzetiségenkénti és időbeli alakulása átfogó tájékoztatást nyújthat a vizsgált nemzetiségek közötti viszonyokról, illetve azok változásáról. A rendelkezésre álló adatok alapján a nemzetiségi szempontból vegyes házasságkötések számát, vagy arányát nemzetiségek szerint rangsorolni is lehet. Vagyis számszerűsíthető az egyes nemzetiségek közötti rokonszenv foka. Ahol a társadalmi különbségeket kisebbnek érzik, ott magasabb lehet ez az arányszám, hiszen a házaspároknak, a kölcsönösség jegyében, kevesebb objektív és szubjektív akadályt kell leküzdeniük, kisebb mértékben kell egymáshoz alkalmazkodniuk, illetve mindezeket nem érzik tehernek.

1. A PÁRKERESÉS KÜLÖNBÖZŐ FORMÁI

Az egymással békés kapcsolatok kiépítésére törekvő uralkodók házasságokkal igyekeztek szövetségi rendszerüket megerősíteni, vagy dinasztikus érdekeiket biztosítani. Ez, a már az ókorban kialakult szokás jellemezte az Árpád-házi királyok uralkodási gyakorlatát is, csakúgy mint a Habsburg-házét.

Az alattvalók millióinak házasságkötési szokásait azonban más szempontok határozták meg. A Kárpát-medencét a honfoglalás óta mindig sokféle etnikumhoz, hitvilághoz tartozó népesség lakta. A csoportok tagjai büszkék voltak származásukra, nyelvükre, történelmileg kialakult előjogaikra, társadalmi szerkezetükre, amelyek összessége megkülönböztette őket egymástól és amelyek segítettek kialakítani a „mi” közösségi tudatot, azt a szimbolikus távolságot, amely az egyik csoport tagjait elválasztotta egy másik csoport tagjaitól. A közösségi tudat elmélyülése az egyes etnikumok tagjait védekezésre készítette a többivel szemben, ami olyan mértékű elzárkózásra vezetett, hogy akadályozta vagy lehetetlenné is tette – egészen a XIX. századig – összeházasodásukat.

Scitovszky János írta 1845-ben megjelent munkájában (*Scitovszky*; 1845, 57. old.) Baranya megye népességéről, hogy „Békesség és kölcsönös szeretetben él itt a némettel és ráczzal a magyar, valamint a protestáns a katolikussal... Örömet segít a baranyai ember felebarátján. Ha valaki házat épít, legtöbb helyen az egész falu segítségére bízást számot tarthat” de, teszi hozzá: „Házasság azonban sohasem kötöttik nálunk a különböző nyelvű pórok közt.” A sok évtizedes együttélés, a közös sors tehát egyre közelebb hozta a különböző nyelvű és vallású népeket, de ez a sorsközösség sem tette lehetővé még a XIX. század első felében sem az összeházasodást, vegyes családok létesítését.

A történelmi Magyarország területén élő, különböző nemzetiségű lakosság nagy része évszázadokon keresztül kisebb közösségekben, kis lakosságszámú településeken élt, gyakran más nemzetiségűekkel együtt. Ennek következtében a házasságkötésre készülő fiatalok jelentős hányada lakhelyén nem találhatott párt magának. Mint e kutatási téma neves hazai szakértője írta: „Minél kevesebb egy település lakóinak száma, bármennyire is szemléletében endogámiára hajlik, a párválasztási lehetőségek annál erősebben korlátozottak: kevés a hasonló korú fiatal, törvények is akadályozzák a rokonházasságokat, a vérfertőzéstől való félelem ősi ösztöne is”. (*Örsi*; 1983. 580. old.)

A nemzetiségileg homogén házasságkötés lehetőségének megteremtése érdekében ezért a párkeresés különböző formái alakultak ki.

a) A legények számára ismerkedési alkalmat teremtett a katonáskodás, a más településen történő munkavállalás, a malomba járás, a vásárok vagy a búcsújárások is. A házassági kapcsolatok kialakulása, ismétlődése egyes falvak között hagyományossá válhatott, vagyis kialakulhatott a házasságkötés szempontjából társközségeknek számító települések csoportja. „Egy település házasodási körzetét a szomszédos települések gyűrűje alkotja. A távolságok meghatározók a két település közötti házassági kapcsolatok intenzitásában. A legszorosabb kapcsolat általában az azonos néprajzi csoporthoz tartozó legközelebb fekvő helységgel van” (*Örsi*; 1983. 585. old.). A házassági kapcsolatok kialakulása, ismétlődése egyes falvak között hagyományossá válhatott, ami a rokonság szerveződését, majd növekedését eredményezte és tartotta fenn nemzedékeken keresztül. Mivel lakodalmak és családi ünnepek alkalmából is gyakran látogatták egymást, az ilyen települések kultúrája egyre jobban kezdett egymáshoz hasonlítani, illetve eltérni azokétól, amelyek lakosságával nem álltak ilyen szoros kapcsolatban. Ez a gyakorlat biztosította az egyes etnikumok nagyfokú genetikai homogenitásának fennmaradását évszázadokon keresztül.

b) A párkeresés speciális módjait nemcsak a kis települések fiataljainak kellett kialakítaniuk, hanem a szórványokban élő nemzetiségi legények vagy lányok is más településen keresték férjüket vagy feleségüket. Hagyományai, szokásai és környezetének elvárásai alapján a házasulandóknak az azonos nemzetiségűek között kellett párjukat megtalálniuk. Ez az igény alakította ki az ismerkedésnek, illetve párválasztásnak egy jellegzetes formáját, az ún. leányvásárt. A házassági kapcsolatok létesítésének és a vásárra járásnak együttes intézményei voltak a leányvásárok (leánynéző vásárok), amelyek Európa szerte elterjedtek, főleg a ritkábban lakott vidékeken. Bizonyos településeken tartott vásárok vagy búcsúk alkalmat adtak a legényeknek és a lányoknak ismerkedésre. A szórványban élő (nemzetiségi) lakosság e vásárookra vagy búcsújáró helyekre nemcsak azért járt, hogy adjon-vegyen vagy ájtatoskodjon, hanem azért is, hogy eladósorban levő lányát bemutassa a környéken lakó legényeknek. Így lehetővé vált, hogy nemcsak a környező falvak fi-

ataljai találják meg párjukat, hanem a távolabb élők is. A vásár így a helyi szokásoknak megfelelő leánykínálat, a lány részéről való ajánlattétel alkalma volt, de gyakran vált az eljegyzés színhelyévé is. *Tárkány Szűcs Ernő* könyvéből (*Tárkány Szűcs*; 1981) kitűnik, hogy ez a szokás Magyarországon nemcsak Baranya megye számos településén volt elterjedt, hanem például Somogy, Tolna, Bács, Bodrog, Zemplén, Hunyad megyékben is. A házasságkötéseknek ez a területi exogámiája éppen a nemzetiségi endogámia céljait (is) szolgálta.

c) Az endogámia legzártabb formája, szélsőséges esete a rokonházasság. Főleg olyan kisebb, földrajzilag elszigetelt településeken alakult ki, amelyek speciális nyelve (nyelvjárása), vallása, vagy kultúrája megkülönböztette környezetétől. Egyes tájegységek, falvak zártsága, elszigeteltsége még a XIX. században is igen nagy lehetett, amit az azonos vezetéknevek gyakori előfordulása is bizonyít. Az ország különböző részein számos olyan település van, amelyekben a házasságok 6-20 százalékát egymással közeli rokonságban levő személyek kötötték. Pusztasomorján (magyar falu) a XIX. században 5-10 százalék, Bezenyén (horvát falu) 1890-1900-ban 11,4 százalék, 1901-1910-ben pedig már 19,13 százalék (*Órsi*; 1983. 592. old.) volt az ilyen házasságkötések aránya, de Ivádon (magyar falu) is elérte a 9 százalékot átlagosan 1866 és 1916 között (*Nemeskéri*; 1965). „Az az igény, hogy a vagyon ne menjen széjjel, ne kerüljön ki a családból, az utóbbi időkben már első unokatestvéreket is összehozott. Állami engedély alapján első unokatestvérek hasonló okokból rendszeresen kötött házasságára a negyvenes évektől adataik vannak...” (*Tárkány Szűcs*; 1981. 306–307. old.).

d) A kör tovább már nem szűkíthető, mert a vérfertőzés, az incestus tilalma lehetlenné teszi a szülő és a gyermekek, valamint a testvérek közötti házasságot. A néphagyományok szerint lehetséges külön nemű ikertestvérek közötti házasság. Történetesen 1835-ben, a Tolna megyei büntetőtörvényszék előtt álló *Kaiszer Mihály* és *Erzsébet* ikertestvérek védekeztek azzal az érveléssel, hogy környezetükben sokaknak volt ez a véleménye. A bíróság ezért a vádlottakat csak „megfeddés”-re ítélte (*Hadnagy*; 1954. 531. old.).

A vérfertőzőnek tartott házasságot azonban nem mindig és nem mindenhol tiltották. A bibliában Mózes első könyvében olvashatunk Lót és leányai kapcsolatáról. Egyiptomban a fáraó, az inkáknál pedig a fejedelem köteles volt nővérét venni feleségül; a görög mitológiában Zeus felesége a nővére, Héra; *Thomas Mann* „A kiválasztott” c. művében a „kiválasztott” egy ikerpár bűnös szerelmének gyümölcse. A legtöbb társadalom azonban nemcsak elítéli, hanem tiltja is a rokonok szűk körében kötött házasságokat (*Kislégyi Nagy*; 1967. 4–5. old.).

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy a hagyományokhoz, a valláshoz, az etnikumhoz való ragaszkodás kényszere csak a paraszti népekre vonatkozott. A házasságkötési (párválasztási) szokások részei voltak a fennálló társadalmi szabályoknak, amelyeket a szokásrendszer alakított ki. Az endogámiát elősegítő alkalmakra addig volt szükség, amíg megkövetelték és betartották a párválasztás hagyományait és a vallás előírásait. Ahogy halványodtak, lazultak ezek a feltételek, a fiatalok úgy kaptak egyre nagyobb lehetőséget házastársuk megválasztására. Azok a társadalmi-gazdasági, kulturális változások, amelyek a XIX. században hazánkban is lezajlottak, befolyásolták a párválasztási szokások rendszerét is. A gazdasági átalakulás következtében gyorsan nőtt a vándormozgalom, a társadalmi mobilizáció és gyakoribbá vált a különböző nemzetiségű lakosság érintkezése

és egymás nyelvének tanulása. Mindezek következtében csökkent az endogámiát fenntartó követelmények szigorúsága. Így kezdetben ritkábban, majd egyre gyakrabban kerülhetett sor exogám párválasztásra, nemzetiségi szempontból vegyes házasságok kötésére. A nemzetiségi kontroll gyengülését egyes kutatók a modernizáció jelének, illetve következményének minősítik.

2. A KISEBBSÉGBEN ÉLŐ MAGYARSÁG ÉS A VEGYES HÁZASSÁGOK

A XIX. századtól kezdve hazánkban és a környező országokban is egyre gyakoribb lett a nemzetiségi szempontból vegyes házasságok kötése. E folyamat nem egyszerűen egy demográfiai, népmozgalmi esemény, hanem messzemenő társadalompolitikai következményei is lehetnek. Ezért nőtt meg a társadalompolitikusok és a tudományos kutatók érdeklődése is a jelenség iránt. A hazánkban és a környező országokban megjelent nagyszámú tanulmány szerzői a párkapcsolatok e formájának számszerű alakulását, létesítésük okait és fennállásuk következményeit elemezték, mégpedig nemcsak történeti kialakulásuk folyamata során, hanem napjaink népmozgalmi jelenségeként is.

A magyar népesség számának alakulása szempontjából a vegyes házasságok számának és arányának alakulása meghatározó jelentőségű. Ezt annál inkább hangsúlyoznunk kell, mert az első világháborút követően egyre több magyar nemzetiségű és anyanyelvű férfi és nő kötött más nemzetiségűvel házasságot a környező országokban.

1. tábla

A vegyes házasságok arányának alakulása Szlovákiában nemzetiség szerint (százalék)

Éves átlag	Magyar	Szlovák
	nemzetiségű házastárs	
1931–1933	9,40	3,80*
1951–1953	16,30	4,70
1961–1963	20,10	6,70
1971–1973	23,90	6,70
1981–1983	25,90	6,20
1988–1990	27,90	6,60

* Cseh nemzetiségűekkel együtt.
Forrás: Gyurgyik; 1994. 136. old.

Mint az 1. tábla adataiból kitűnik, a vegyes házasságok aránya a magyarok között gyors ütemben emelkedett és az utóbbi évtizedekben már minden negyedik házasságban a vőlegény vagy a menyasszony más nemzetiséghez tartozik. A magyar férfiak 84,8 százalékának a felesége is magyar nemzetiségű volt, a nők valamivel kisebb hányadának, 84,3 százalékának volt magyar a házastársa. Az 1991-es népszámlálás szerint ezek az arányszámok tovább emelkedtek.

„A magyar férfiak 17,1 százalékának szlovák, 0,7 százalékának cseh, a magyar nők 16,6 százalékának szlovák, 0,6 százalékának cseh nemzetiségű volt a házastársa.” (Gyurgyik; 1995. 83. old.) Egy munkaközösség (*Munkaközösség*; 1988. 203. old.) által írt

tanulmányban a feltételezett okokról olvashatjuk a következőket: „A vegyesházasság elsősorban a még nagyjából egységes települési területről elkerülő fiatalok körében terjed. Az elvándorlás csökkenti az azonos nemzetiségű házastárs megtalálásának esélyét és gyengíti a párválasztási hagyományokat. A Csehországban élő magyarok között általánosnak mondható a vegyesházasság. A házastárs megválasztásában egyre nagyobb szerepet kap a réteg-hovatartozás, a foglalkozás, a műveltségi fok. A házasságkötésnél a fiatalok az ilyen jellemzők által meghatározott társadalmi státus megtartására vagy emelésére törekcsenek. Jól ismert jelenség, hogy elsősorban a nők igyekeznek magasabb státusú házastársat találni. A csehszlovákiai magyarság társadalmi státusa egészében véve alacsonyabb, mint a szlovák népességé. Ilyen körülmények között a vegyes házasság nemcsak a tömör települési terület föllazulásának és az elvándorlásnak a következménye, hanem a társadalmi státus emelésére irányuló törekvással is összefügg.”

A magyarok arányszámukat meghaladó mértékben kötöttek vegyes házasságokat Jugoszláviában is. A házasságok aránya az 1953. évi 9,14 százalékról 1971-ig folyamatosan 12,06 százalékra emelkedett, amit az elemzők „vitathatatlanul pozitív” jelenségnek minősítettek (CDI; 1978. 42–57. old.). A Vajdaságban még magasabb a heterogén házasságok aránya, hiszen az 1956. évi 18,1 százalék 1964-1965-ig fokozatosan 25-26 százalékra emelkedett (Mirnics; 1970.).

2. tábla

A vegyes házasságra lépő férfiak és nők arányának alakulása nemzetiségenként Jugoszláviában (százalék)

Év	Szerb nemzetiségű		Magyar nemzetiségű	
	férj	feleség	férj	feleség
1953	6,8	6,2	18,0	22,5
1961	10,3	15,7	19,9	25,8
1970	9,2	9,3	27,2	28,7
1971	9,4	9,5	26,7	29,1

A jugoszláviai statisztikai rendszer lehetővé teszi, hogy külön elemezzük a férfiak és külön a nők által kötött vegyes házasságokat. Mint az 2. táblából kitűnik, a magyar nők hajlamosabbak vegyes házasság kötésére. A Vajdaságban egyre kevesebb azoknak a családoknak a száma, amelyekben ne lenne más nemzetiségű közelebbi vagy távolabbi rokon. Az egyre gyakoribbá váló exogámiára a jugoszláviai szakemberek is felfigyeltek és elemezték alakulásának és változásának okait. Petrović, M. (1994) egy terjedelmesebb tanulmányban közölt értékelését a következőkben foglalhatjuk össze.

A heterogenitás indexei nemzetiségi viszonylatban is igen alacsonyak a délszlávok által kötött házasságokban. Úgy tűnik, a befelé fordulás, a nemzetiségi ellentétek, feszültségek jutnak ebben kifejezésre annak ellenére, hogy a települések nagy részében többféle nemzetiség tagjai élnek együtt már több generáció óta. Egyedül a magyarok házasságkötési gyakorisága jelent kirívó különbségeket ebben a tekintetben. Mi lehet ennek az oka? Talán az, hogy a különböző nemzetiségű népesség mindegyike valamelyik szövetségi államban többségi nemzetiséghez tartozónak érezhette magát. Ez növelte (fenntartotta) nemzeti önérzetét, segítette identitástudatának fenntartását, de társadalmi előrehaladása

nak sem állta útját nemzetiségi hovatartozása. Mindez a magyar nemzetiségüekről nem mondható el. Minden köztársaságban kisebbséghez tartozónak érzik magukat, minden köztársaságban életkörülményeik, egzisztenciájuk, társadalmi előrehaladásuk szempontjából előnyösnek tűnik számukra a délszlávokkal való házasságkötés. Ezért (főleg a nők) úgy vélik, esélyeiket növeli délszláv nővel kötött házasságuk. Arról is olvashatunk viszont, hogy – főként 1981-től – erős propaganda-hadjáratral kívánták rávenni a vegyes házasságban élő magyarokat, hogy változtassák meg a maguk vagy gyermekük nemzetiségét. Eszerint természetellenes, ha a gyermekek egyik vagy másik szülőjük nemzetiségét viszik tovább, vagy ha egyik vagy másik szülőjükkel azonosulnak. Azt tartanák természetesnek, ha „jugoszlávnak” éreznék és vallanák magukat.

A vegyes házasságoknak nagy szerepe volt, illetve van a magyarság számának alakulásában, területi megoszlásában és nyelvi asszimilációjában Romániában, különösen Erdélyben. Úgy tűnik, Romániában már az 1930-as évektől kezdve államilag is támogatják, illetve kedvezményekben részesítették a vegyes házasságokból származó gyermekeket. Egy 1934. július 16-án kelt törvény szerint a gazdasági, ipari, kereskedelmi és más vállalatoknál maximum húsz százalékban lehetőleg olyan idegeneket kell alkalmazni, akiknek román feleségük és gyermekük van (Mikó; 1941. 149. old.).

Romániában a magyar férfiaknak 12,5, a nőknek pedig 13,4 százaléka kötött vegyes házasságot 1992-ben. A román férjeknek viszont csak 1,5 százaléka választott más nemzetiségű feleséget, de a román nőknek is csak kis hányada (1,6 %) ment férjhez magyar, vagy egyéb nemzetiségű férfihoz (Varga; 1996. 117. old.). A már idézett adatokból (lásd a 2. táblát) is az tűnik ki, hogy a nők között gyakoribbak a vegyes házasságok, illetőleg a kisebbségek arányszámai magasan meghaladják a többségi nemzetiségeknél kialakult gyakorlatot. A vegyes házasságok nagy részét Romániában is a szórványmagyarság tagjai kötik, hiszen náluk a párválasztás gyakran nehézségeket jelenthet. Az arányszámok ezen a vidéken 15-20 százalék körül alakulnak.

A burgenlandi magyarok között folyamatosan emelkedett és napjainkban már többségre jutott a vegyes házasságok aránya (Gyenge; 1987). A heterogén házasságok aránya talán Kárpátalján a legalacsonyabb (10 százalék körül ingadozik), feltételezhetően zártabb településrendszerük, vallásuk és nemzetiségükhöz való ragaszkodásuk következtében.

3. A VEGYES HÁZASSÁGOK LÉTESÍTÉSÉNEK CÉLJAI

A hazánkban és a környező országokban megjelent nagyszámú tanulmány szerzői a párkapcsolatok e formájának nemcsak számszerű alakulását elemezték, hanem létesítésük és fennállásuk egyéni és társadalmi okait is. Az egyre terjedelmesebbé váló szakirodalomból az tűnik ki, hogy vegyes házasságok létesítésének közvetlen oka és célja rendszerint életstratégiák megvalósítása, nem pedig valamilyen közösségi cél szolgálata. A házaspárok életében, helyzetében jelentős helyet foglal el nemzetiségi hovatartozásuk különbsége, hiszen harmonikus együttélésük érdekében mindkettőjüknek valamiről (az anyanyelv használata, hagyományok, szokások ápolása stb.) le kell mondaniuk, valami olyanról, amit eddig megszoktak és fontosnak tartottak. Lemondaniuk azért kell, mert a házasságkötést fontosabbnak tartják. Vegyes házasság csak akkor jöhet létre, ha a jövődő házastársaknak már van közös nyelvük. Ez azt jelenti, hogy a kisebbségi fél nyelvileg már asszimilálódott, megismerte már (többségi) házastársa nyelvét.

A házastársak választását befolyásolhatja a szenvedély, az őszinte szerelem, ami lehetővé teszi, hogy dacoljanak környezetük erkölcsi ítéletével, esetleg kirekesztő magatartásával. Vállalják, ha szükséges, hogy szembehelyezkedjenek szüleik akaratával, szűkebb közösségük (szülőfalujuk) véleményével, neheztelésével. A házasfeleknek nemcsak egymást kell elfogadniuk, hanem házastársuk családját és rokonságát is. Ezeket a hátrányokat ellensúlyozhatja az érzelmi kötődés (a szoros érzelmi kapcsolat) vagy a partner olyan egyéni tulajdonságai, mint például fiatalsága, anyagi helyzete, műveltsége. Egy burgenlandi helyzetet elemző tanulmányból kiténik, hogy a német nemzetiségű házastárs gyakran még azt is kifogásolja, hogy a magyar házaspár a szüleivel magyarul beszél, mert az a nyelv számára érthetetlen, és igyekszik gyermekeit a magyar befolyástól távol tartani (Gyenge; 1987).

A vegyes házasság a társadalmi mobilizációnak, érvényesülési lehetőségeknek is egy speciális változata, eszköze, módja lehet. A hátrányosabb helyzetben levő nemzetiség egyes tagjainak párválasztását befolyásolhatják azok a vélt (remélt) előnyök, amelyek abból származnak, hogy a kedvezőbb helyzetben levő nemzetiség tagjához köti életét. Így házassága (ebből a szempontból) „felfelé” történő mobilizáció lehet, hiszen társadalmi szempontból jobb helyzetű partnert választott. Házastársa révén javíthatja (megtarthatja) társadalmi helyzetét. Így a vegyes házasság eszköze lehet az önmegvalósításnak, hiszen ez a „szövetség” segít leküzdeni az egyén útjában álló akadályokat. Ilyen esetekben az előnyösebb helyzetben levő házastársnak kell megküzdenie környezete ellenkező, vagy ellenséges magatartásával. Az ilyen esetekben a vegyes házasság olyan eszközzé, intézménnyé válik, amivel „kompenzálni” lehet a nemzetiséghez való tartozás hátrányait.

A nemzetiségi lakosság időszakonként azonban nem tűzhet ki maga elé olyan célokat, mint a felfelé irányuló mobilitás. Voltak (vannak) olyan helyzetek, amikor a többség által kialakított társadalmi környezet egy-egy kisebbséggel szemben annyira ellenséges, hogy létfeltételeinek, sőt életének megmentése érdekében „rejtőznie” kell. Ilyen körülmények között a vegyes házasság a kisebbség számára egyike lehet a rendelkezésére álló védekezési mechanizmusoknak. Amikor és ahol a csoport egészét hátrányosan megkülönböztetik, az egyén kényszerűségből vállalja a lefelé irányuló mobilitást is. Vagyis elfogad olyan partnert, akit egyébként visszautasítana. A lefelé történő mobilitás lehetősége (valószínűsége) a kisebbség számára mindig nagyobb, mint a társadalmi, gazdasági, vagy kulturális előnyökkel járó, felfelé irányuló mobilitásé.

Számunkra úgy tűnik, hogy a nemzetiségileg vegyes házasságok számának alakulása párhuzamosan megy végbe azokkal a változásokkal, amelyek lehetővé tették a kétnyelvűséget, majd a nyelvi asszimilációt, vagyis a nemzetiségek közötti közeledést. E tényezők hatására már (főleg a városi környezetben) egyre kevésbé érezték úgy, hogy az exogám házasságok sértik a hagyományokat. A csoporttudat meggyengülésével csökkent a környezet elítélő, kirekesztő magatartása is. Ha a házastársakkal neheztelésüket éreztették is, utódaikat már rendszerint fenntartás nélkül befogadták. Ugyanakkor a vegyes házasságok váltak a nyelvi és a tényleges asszimiláció leghatékonyabb eszközévé. Tehát amikor hangsúlyozzuk, hogy a párválasztás két ember magánügye, hangsúlyoznunk kell azt is, hogy döntésük etnikai csoportjuk életét, jövőjét jelentősen befolyásolja.

A párválasztás egyéni elhatározáson alapuló individuális magatartás. Mint tömegjelenségben azonban azok a társadalmi értékítéletek tükröződnek, amelyeket saját csoport

jukról és az egyes társadalmi rétegek velük és egymáshoz való viszonyáról alakítottak ki. A vegyes házasság egyrészt visszatükröződése az asszimilációs folyamatoknak (elfogadom a másik nemzetiségét és megtanulom nyelvét), másrészt elősegítője azoknak a résztvevők esetében, de még inkább utódaiknál. A vegyes házasság azt jelenti, hogy a házastársak elfogadják az etnikai különbségből adódó szokásokat, hagyományokat, vállalják az egymás családjával, rokonságával való együttélést.

Ez azonban azt is jelenti, hogy nem ragaszkodnak olyan mértékben közösségük hagyományaihoz, csoporttudatuk jelentősen meggyengült, származásuk kevésbé lényeges kritériummá vált. A tolerancia így nemzetiségi közömbösülést okozhat. Egyes szakemberek úgy vélik, hogy ma már egyre több országban a vegyes házasságok terjedése jelenti az asszimiláció leghatékonyabb és legtömegesebb formáját.

4. A VEGYES HÁZASSÁGOK ÉS A GYERMEKEK

Úgy tűnik, hogy ami az egyéneknek előnyös, a nemzetiségi csoport számára hátrányos is lehet. Vagyis az előnyök elsősorban a nemzet többségének érdekeit szolgálják. A vegyes házasságok növekvő száma nemcsak azt a veszélyt jelzi, hogy elhalványul az etnikai pluralizmus, hanem azt is, hogy maga az etnikum tűnik majd el. A vegyes házasság, nemcsak két ember (a házaspár) ügye, hanem – a nagyszülőkön és a rokonságon keresztül – két nemzetiség kerül egymással a legszemélyesebb kapcsolatba. Ugyanis az esetek túlnyomó többségében a házaspár otthon is a többségi nyelvet használja, gyermekeiket a többségi nyelvű iskolába járattja és rendszerint a többség életmódját éli.

Egy tanulmány szerzője (*Varga; 1999*) nagy teret szentel a Szlovéniában vegyes házasságban élő házastársak és gyermekeik otthoni nyelvhasználatának. Bár a vizsgálatba bevont házastársak és gyermekeik száma nem túl nagy, de elég ahhoz, hogy tájékoztatást kapjunk erről a témáról és az adatokból általánosítható következtetéseket vonhassunk le.

Az adatokból kitűnik, hogy lényegesen eltér egymástól a szlovén és a magyar szülők családon belüli nyelvhasználata. Amíg a szlovén apáknak 48 százaléka otthon kizárólag szlovénül beszélt (magyarul csak 6 százalék beszélt családtagjaival), addig a magyar apák 40 százaléka használta a magyar nyelvet (12 százaléka csak szlovénül beszélt). Látható, hogy igen elterjedt a vegyes nyelvhasználat az apáknak mindkét csoportjában. De utalnak az adatok arra is, hogy a kisebbséghez tartozó apák túlnyomó többsége (60%) a legszűkebb családi körben is kénytelen volt a többség nyelvét használni, míg a szlovén apáknak ennél kisebb hányada használta időnként házastársa nyelvét. Némileg más a helyzet az anyáknál. A szlovén anyák 74 százaléka csak szlovénül beszélt családtagjaival (magyarul egy sem) míg a magyar anyáknak 35 százaléka használta anyanyelvét (10 százalék csak szlovénül beszélt) otthon. Ezek az összehasonlítások arra hívják fel a figyelmet, hogy merőben más lehetőségeik vannak nyelvhasználatuk tekintetében a többségi nemzethez tartozó szülőknek. A családokban kialakult helyzet tükröződik majd a gyermekek nyelvtudásában és nyelvhasználatában. Azokban a családokban, amelyekben csak szlovénül beszélnek, vagy a vegyes nyelvhasználat a szokás, a gyermekek az anyjuktól sem annak anyanyelvét tanulják meg, hisz anyjuk családban használt nyelve már a szlovén. E családokban a gyermekek anyanyelve így tulajdonképpen az apa nyelve lesz.

A szülők körében kialakult társadalmi gyakorlat tükröződik a gyermekek nyelvtudásában és otthoni nyelvhasználatában is. Azokból a házasságokból (101), amelyeket szlo

vén apa és magyar anya kötött, 116 gyermek származott. Ezekből 3 (2%) csak szlovénül, 44 (38%) pedig csak magyarul beszélt, míg a többi otthon mindkét nyelvet használhatta. (Ez arra utal, hogy a 116 gyermek közül 72 beszélhetett otthon szlovénül és 113 magyarul is.) Jelentősen eltér ettől annak a 89 gyermeknek az otthoni nyelvhasználata, akiknek magyar apja és szlovén anyja van (74 család). Ezek között a gyermekek között 6 (7%) volt olyan, akik otthon csak szlovénül és 16 (18%) olyan, akik csak magyarul beszéltek, a többiek pedig mindkét nyelvet használhatták családjuk körében. (Vagyis a 89-ből 83 tudott valamilyen szinten magyarul, illetve használta családjuk körében a magyar nyelvet.) Azoknak, akik csak az egyik nyelvet beszélik, nyilván az az anyanyelvük, de azokról, akik mindkét nyelvet beszélik, nem tudjuk melyiket vallják anyanyelvüknek.

A közhiedelem szerint a gyermekek apjuk nemzetiségét és anyjuk anyanyelvét öröklik. A szlovéniai helyzet elemzéséből kitűnt, hogy a magyar anyák gyermekeik nagyobb hányadát tanították meg magyarul, mint az apák. Hasonló a helyzet a szlovén anyákkal és apákkal is. Mivel ezek a családok többségi nyelvi környezetben élnek, a kétnyelvű gyermekek többségének a szlovén előbb domináns, majd egyetlen nyelvűvé válik. Ha más országokban is ez a helyzet, akkor a vegyes házasságok valóban a nyelvi asszimiláció eszközei. Főleg, ha feltételezzük azt is, hogy a kétnyelvű gyermekek nagy részét többségi nyelvű iskolába íratják. Vagyis, ha tovább emelkedik az exogám házasságok száma, növekedik a magyar nyelvtudás nélkül felnövő fiatalok aránya. E vizsgálatnak alapján most már arra kell gondolnunk, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek esetében a reális cél csak az lehet, hogy a magyar nyelvet legalább második nyelvként tanulják meg. A vegyes házasságból származó, a kisebbséghez tartozó gyermekek kétnyelvűként élnek otthon is, az iskolában pedig rendszerint idegen nyelvű közösségben tanulnak. Ha tágabb családi környezetükben sem találhatnak segítséget (például a nagyszülőknél), magyar nyelvük használata megszűnik, annak ismerete feleslegessé válhat számukra.

Szlovákiában a szakemberek nagy figyelmet szenteltek a vegyes házasságok termékenységének, illetve annak a különbségnek, ami a homogén és a heterogén házasságok gyermekvállalási készségében megállapítható. Mint a 3. táblából kitűnik, a vegyes házasságokból származó gyermekek aránya lényegesen alacsonyabb, mint a homogén házasságokénál a magyarok között csakúgy, mint a szlovákoknál.

A tábla adatait elemezve Gyurgyik (1994) úgy véli, hogy mivel a születési lapot nem az anya tölti ki, az adatfelvétel magában hordozza bizonyos pontatlanságok lehetőségeit is. Ettől függetlenül, fennáll a jelentős különbség a kétféle házasság termékenysége között. „Az 1930-as évek elején a magyar kimutatott vegyes házasságkötések aránya 9,4 százalék volt, ugyanebben az évben a vegyes házasságokban született gyermekek aránya mindössze 4,7 százalék. A vegyes házasságokban született gyermekek aránya tehát a homogén házasságokban születetteknek az 50 százaléka. Amennyiben nem tételezünk fel jelentősebb eltérést a különböző nemzetiségű nők termékenységében, és elhanyagoljuk a házasságkötések és a gyermekek megszületése között eltelt időszak esetleges torzításait, akkor bizonyítottan vehető, hogy a vegyes házasságok egy részében már a házasságkötés és az első gyermek megszületése közötti rövid időszak alatt a házaspár egyike nemzetiséget váltott, azaz a házasságkötés és a gyermek megszületése közötti időszakban a család nemzetiségi 'orientációja' megszilárdul, s ezt az egyik házastárs egyelőre még csak formális nemzetiségváltása kíséri. A család nemzetiségi orientációjának megfelelően jegyzik be a született gyermek nemzetiségét, tehát a vegyes házasságokban bekövet

kező generációváltások már nemzetiségenként tényleges asszimilációs nyereséget, illetve veszteséget jelentenek. A nemzetiségváltás elméletileg kétirányú lehet, s egyedi esetek szintjén mindkét irányú nemzetváltás előfordul, de tényleges asszimilációs nyereség csak a többségi nemzetnél mutatható ki” (Gyurgyik; 1994. 61-62. old.).

3. tábla

A vegyes házasságok és a vegyes házasságokból származó gyermekek arányának alakulása Szlovákiában nemzetiségek szerint (százalék)

Éves átlag	A vegyes házasságok aránya	A vegyes házasságokból származó gyermekek aránya
	Magyar nemzetiségű	
1931–1933	9,40	4,70
1951–1953	16,30	5,60
1961–1963	20,10	7,40
1971–1973	29,90	15,10
1981–1983	25,90	18,50
1988–1990	27,90	22,90
	Szlovák nemzetiségű	
1931–1933	3,8*	1,20
1951–1953	4,70	1,00
1961–1963	6,70	2,00
1971–1973	6,70	3,10
1981–1983	6,20	3,40
1988–1990	6,60	4,80

* Cseh nemzetiségűekkel együtt.
Forrás: Gyurgyik; 1994. 136. old.

A vegyes házasság előfeltétele az, hogy az egyik félnek ismernie kell a másik nyelvét is, tehát az egyik fél részéről már bekövetkezhetett a nyelvi asszimiláció. Mint ebből az idézetből kitűnik, a szerző feltételezi azt is, hogy a házaspár egyik tagja nemzetiségét is megváltoztatja. Talán ennek is szerepe van abban, hogy a vegyes házasságban élő szülők többsége gyermekét szlovák nyelvű iskolába írattja (Gyurgyik; 1995. 83. old.) gyakran akkor is, ha módja lenne magyar nyelvű iskolát választani. E magatartást azzal indokolják, hogy így gyermekük majd könnyebben juthat magasabb iskolába és jobban érvényesül az életben. Úgy vélik, hogy e sorsdöntő elhatározás meghozatalakor szinte mellékes, hogy az apa vagy az anya tartozik-e a nemzeti kisebbséghez.

Mindezek alapján úgy véli, hogy „A nemzetiségileg heterogén családokban felnövő gyermekek túlnyomó többsége a családok nemzeti orientációjának megfelelően már nem magyar identitású” (Gyurgyik; 1995. 80. old.).

Romániában is behatóan elemezték az 1992. évi népszámlálás vegyes házasságokra vonatkozó adatait. E kutatások döntő fontosságú mozzanatát annak feltárása képezte, hogy a vegyes házasságok milyen hatást gyakoroltak az utódok nemzetiségi hovatartozására. A vegyes házasságok időbeni változásait azonban nem vizsgálhatjuk, mert csak az 1965. évi házasságkötésekre vonatkozó adatok állnak rendelkezésre. Az akkori nép

mozgalmi és az 1992. évi népszámlálási adatok jellege azonban olyan mértékben tér el egymástól, hogy összehasonlításukból messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le.

Amikor a vegyes házasságok számát elemezzük „... más adatokhoz jutunk, ha azt a házas felek, és megint máshoz, ha a házasságok száma alapján állapítjuk meg. 1992-ben az összesen 819 482 magyar nemzetiségű házastársból 105 818-an (12,9%) éltek vegyes házasságban (50 677 férj, 55 141 feleség). Ennél jóval magasabb értékhez jutunk, ha a vegyes házasságok számát a nemzetiség tagjai által kötött összes házassághoz (azaz a homogén és a heterogén házasságok együtteséhez) viszonyítjuk. A homogén magyar házasságok száma 356 832 volt, emellett, mint láttuk, 105 818 magyar férfi, illetve nő élt vegyes házasságban. Összesen 462 650 a ‘magyar jellegű’ házasság, amelyekből a heterogén házasságok aránya 22,8 százalék” (Varga; 1996. 87. old.).

A 105 818 magyar férj és feleség közül 94 413 román nemzetiségű házastárral élt együtt. Ezek az interetnikus családi közösségek alkalmasak lehetnek a házastársak és a gyermekek nyelvi, vagy nemzetiségi asszimilálására is. A 4. táblából kitűnik, hogy valamennyi nemzetiségnek lehetnek nyereségei csakúgy, mint veszteségei, de annak mértéke változó. A legnagyobb nyeresége a románoknak volt, mivel főként a nemzetiségek szenvedtek veszteségeket, a románok nyeresége jórészt asszimilálódás következménye. „Ha a vegyes házasságban a családfő román, 18 043, ha a feleség román, 20 013 családnál ‘tiszta’ nyereséget tudhat magáénak az államnemzet... A magyarság összes vesztesége a családfők után 14 441, a feleségek után számítva 13 885 család” (Varga; 1996. 92. old.).

4. tábla

Az egyes nemzetiségek nyeresége, illetve vesztesége

Megnevezés	Román	Magyar	Cigány	Német	Egyéb
Nyereség	67 264	19 255	3 004	8 449	5 486
Veszteség	- 29 208	- 48 361	- 2 806	- 9 232	- 13 851
<i>Egyenleg</i>	<i>38 056</i>	<i>- 29 106</i>	<i>198</i>	<i>- 783</i>	<i>- 8 365</i>

A rendelkezésre álló népszámlálási adatok a családi körben zajló asszimilációs folyamatoknak, ha nem is mély, de legalább felszíni áramlatairól némi tájékoztatást nyújthatnak. Ezek az adatok és elemzések is hozzájárulnak ahhoz, hogy Romániában úgy vélik, hogy ha a házastársak egyike román, szinte biztos, hogy a gyermekek otthon is először románul tanulnak meg és román nyelvű iskolába íratják őket. Így a magyar nyelvet rendszerint csak másodikként tanulják meg, amit csak családi és baráti környezetben használnak. Ezért szólásmondás Erdélyben, hogy „nem a magyarság felé hajlik, akinek román a párja”.

Az osztrák elemzők is úgy látják, hogy a burgenlandi magyar családokban felnövekvő gyermekek között is egyre kevesebben tudnak magyarul, hiszen Ausztriában a magyar nyelv ismeretének nincs gyakorlati haszna (Gyenge; 1987). Bár azóta a helyzet lényegesen megváltozott, az 1950-es évek eseményei ma már jóvá nem tehető károkat okoztak az ottani magyar kisebbségnek.

A családi környezet és az iskola együttes hatására a gyermek(ek) nemcsak a többség nyelvét sajátítja(ák) el, hanem annak etnikai tudatát is. Így a vegyes házasságok megjele

nése, elterjedése a tömörebben települt nemzetiségek erőteljes ritkulását idézi elő és ez (hatásában) megegyezik a betelepüléssel és azoknak a szülőknek a magatartásával, akik gyermekeiket – bár lenne rá lehetőségük – nem magyar nyelvű iskolába íratják. Úgy tűnik tehát, hogy az exogámia a többségi, a terjeszkedni vágyó nemzetek, etnikumok számára kedvező, hiszen létszámuk ezáltal is sokasodik, nyelvüket egyre többen beszélik.

5. A VEGYES HÁZASSÁGOK TARTÓSSÁGÁRÓL

Nem tudjuk, hogy a vegyes házasságok az egyének számára meghozták-e a várt boldogságot, de a válásoknak az országos átlagot meghaladó arányszámai arra figyelmeztetnek, hogy a házastársaknak gyakran lehetnek konfliktusaik. A fiatalok nevelésében és kultúrájában meglévő különbségek a házasságkötés előtti, rövid ideig tartó együttlét alatt ismeretlenek maradnak, de később már zavart okozhatnak és talán a válás egyik tényezőjévé válhatnak.

Szlovákiában a felbomló családok nemzetiségi megoszlásáról csak az 1980-as évekre vonatkozó adatokat közöltek. Ez alatt az időszak alatt csaknem minden évben magasabb volt a felbomlott, mint a megkötött vegyes házasságok aránya. Ha figyelembe vesszük azt is, hogy a válással végződő házasságokat pár évvel korábban kötötték, akkor a különbségek még magasabbak. „A viszonylag rövid időszakra vonatkozó adatok megerősíteni látszanak azt a feltételezést, hogy az eltérő nemzetiségűek között kötött házasságok felbomlásának esélye nagyobb, mint a homogén házasságoké” (Gyurgyik; 1994. 59. old.). Mint ismeretes, a házasságok fel nem bontása nem jelenti egyben stabilitásukat is. Feltételezhetjük azonban, hogy e téren nincs különbség a homogén és a heterogén házasságok között.

5. tábla

A magyar nemzetiségű lakosság házasságkötési és válási mozgalma Szlovákiában
(százalék)

Év	A vegyes házasságkötések aránya	A válások aránya a vegyes házasságokban	A 100 házasságkötésre jutó válások száma	
			összesen	ebből vegyes
1981	25,01	28,48	15,53	17,69
1982	25,90	28,53	17,17	18,92
1983	26,85	27,37	17,18	17,52
1984	26,52	24,62	20,28	18,83
1985	26,79	26,56	21,03	20,85
1986	26,30	28,67	21,83	23,80
1987	27,18	30,18	21,58	23,95
1988	28,05	29,00	23,20	23,99
1989	28,04	30,47	22,53	24,49
1990	27,75	25,53	25,12	23,11

Forrás: Gyurgyik; 1994. 137. old.

A társadalmi változások hatására átértékelődnek a vegyes házasságok létesítése mellett szóló érvek. Az egymással szembekerülő nemzetek–nemzetiségek harca a csa

ládtagokat is szembeállíthatja egymással, ha azonosulnak nemzetük törekvéseivel. A letragikusabb helyzetbe a gyermekek kerülnek, hiszen nekik szint kellene vallaniuk, vállalniuk kellene az egyik vagy a másik szülőt, illetve annak nemzetiségét a másikkal szemben, esetleg fegyveres összeütközés esetén is, mint például a jugoszláviai polgárháború idején. Romániában és Erdélyben az 1989. december 22-i események hatására nagyszámú magyar-román házasság szűnt meg, családok tagjai kerültek szembe egymással. Még nagyobb tragédiák forrásává váltak ezen a téren is a Jugoszláviában zajló háborúk és azok következményei. Miféle szociológiai magyarázatot lehet adni a háborúval járó esztelenségekre? Arra például, hogy a legsúlyosabb harcok és rombolások azokon a területeken folytak, s a legsúlyosabb büntetteket a polgári lakossággal szemben azokon a területeken követték el, amelyeken az 1981-es népszámlálás adatai szerint a gyermekek, tehát az 1991-es háború harcosainak 25-40 százaléka vegyes házasságból származik (ami azt jelenti, hogy a félkatonai alakulatok tagjaiként vérrokonok ölik egymást) (*Sekelj*; 1994. 62. old.).

6. A VEGYES HÁZASSÁGOK, JÖVŐJÜK ÉS AZ ETNIKAI HOMOGENIZÁCIÓ

Az etnikumokkal kapcsolatos események vagy változások kutatásakor túl kell lépniünk a nemzetiségi statisztika korlátain. Ha nem adunk helyt kételyeinknek, a valóság a számsorok feldolgozásának folyamatában valahol elveszhet. Ezért választ kell keresniünk a demográfia által megválaszolatlan kérdésekre is úgy, hogy figyelembe vesszük más társadalomtudományok vagy a szépirodalom eredményeit, alkotásait is. A minket érdeklő kérdésekre adott válaszaik talán nem annyira egyértelműek, adatszerűek, de a valóságot jobban megközelítők lehetnek.

Vegyes házasság létesítése tehát nemcsak két ember, vagy két család ügye, hanem olyan családi esemény, amelynek messzemenő közösségi, társadalmi és az egész etnikum sorsát befolyásoló következményei lehetnek. Ezt már a klasszikus ókor gondolkodói is felismerték és a párválasztást igyekeztek politikai céljaik szolgálatába állítani. De okainak és következményeinek tanulmányozása, bemutatása legnevesebb íróinkat is megihlette.

A vegyes házasságok pozitív és negatív következményein végigtekintve úgy vélem, hogy a kisebbséghez tartozó férjeket vagy feleségeket és közös gyermekeiket nem kell már eleve nemzetiségük veszteségeiként tekinteni. Házasságkötésükkel nem kellene asszimilációjukat befejezettnek tekinteni. A nemzetiségek közötti keveredés a Kárpát-medencében olyan jellegű, hogy nagyon sok településen a többségi nemzet tagjai élnek kisebbségben. Ezekben a többséghez tartozó házastárs kerül a kisebbség családjába, környezetébe, gyermekük ott nő fel és – legalább részben – azok etnikai hagyományai között nevelődik. E gyermekek megismerkedhetnek nagyszüleik nyelvvel, kultúrájával, szokásaival. A Magyarországon élő nemzetiségek tagjainál nemcsak asszimilációnak, hanem disszimilációnak is tanúi lehetünk.

Kell lenni az anyaországi magyarságban annyi megtartó erőnek, kisugárzásnak, amely képes a határokon túl, szórványban élő tagjaiban is az őseik nyelvéhez és kultúrájához való ragaszkodás vágyát felkelteni. A vegyes házasságban élő, magyar etnikumhoz tartozó férjek vagy feleségek és gyermekeik magyar nyelvi és kulturális közösségükben való

megtartására, vagy visszaintegrálására nemcsak az adott közösségnek, hanem az egyetemes magyarságnak is szüksége van.

IRODALOM

- Vitalna statistika*, 1953, 1961, 1970, 1971, SzS Beograd.
- Demografska kretarija i karakteristike stanovništva Jugoslavije prema nacionalnoj pripadnosti*. Centar za demografska istraživanja Instituta društvenik nauka (CDI) (Tanulmánygyűjtemény). (1978) Beograd.
- GYENGE I. (1987): Az elfelejtett anyanyelv (A burgenlandi magyarokról). *Műhely*, 15. évf. 2. sz. 24–35. old.
- GYURGYIK L. (1994): *Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- GYURGYIK L. (1995): A szlovákiai magyar család a demográfiai adatok tükrében. *Valóság*, 38. évf. 1. sz. 81–89. old.
- HADNAGY A. (1954): Néphit az ikertestvérek házasságkötésének lehetőségeiről Tolna megyében. *Ethnographia*, 65. évf. 531–532. old.
- KISLÉGI NAGY D. (1967): Az incestus tilalma. *Studia Inridica...* 52. sz. PTE Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs
- MIKÓ I. (1941): *Huszonkét év. – Az erdélyi magyarság politikai története 1918. dec.1-től 1940. aug.30-ig*. Stúdium, Budapest.
- MIRNICS K. (1970): Demográfiai jellegzetességek a jugoszláviai magyar nemzetiség életében. *Híd*, 36. évf. 1. sz. 83–104. old.
- NEMESKÉRI J. (1965): Az ivádi népesség rokonházasságairól. *Demográfia*, 8. évf. 8. sz. 163–175. old.
- ÓRSI J. (1983): Exogámia és endogámia Magyarországon a XVIII-XX. században. *Demográfia*, 26. évf. 4. sz. 572–605. old.
- Munkaközösség (1988): *A magyar kisebbség Csehszlovákiában*. In: *Jelentések a határokon túli magyar kisebbségek helyzetéről*. Medvetánc könyvek, ELTE MKKE, Budapest, 187–243. old.
- PETROVIĆ, M. (1994): Sklapanje i rozvod braka prema Skolskoj Spremi. *Stanovništvo*, 3–4. sz. 65–87. old.
- SCITOVSKY J. (1845): *Baranya*, Emlékirat, Nyomatott a' lyceum könyvnyomó-intézetében. Pécs, 350 old.
- SEKELJ, L. (1994): Lehetséges-e a békebe1i Jugoszlávia? *Társadalmi Szemle*, 49. évf. 7. sz. 54–64. old.
- TÁRKÁNY SZÜCS E. (1981): *Magyar jogi népszokások*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- VARGA E. Á. (1996): A családok nemzetiségi és felekezeti összetétele Romániában az 1992. évi népszámlálás eredményei alapján. *Regio*, 3. évf. 3. sz. 81–139. old.
- VARGA J. DR. (1999): *Nyelvhasználat, névdivat*. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. Lendva.

SUMMARY

Statistics of national minorities emphasises the observation and analysis of assimilation movements. The study copes with one tool of the phenomenon: the nationality of mixed marriages. It introduces the process of the spread of inter-ethnic marriages among the Hungarians living in minority. The paper concludes that the growing number of marriage exogamy endangers the survival of the minorities. Mixed marriages could be the tool of lingual assimilation. The process can be moderated if Hungary had such an integrating force that evoked the desire of adherence to the language and culture of their ancestors in the Hungarian minorities.